

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Eğitiminde Örtük Programa Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Özkan AKMAN¹, Çiğdem KILIÇ ÇARŞANBALI², Bülent ALAGÖZ³

Geliş Tarihi: 24.01.2017

Kabul Ediliş Tarihi: 18.04.2017

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler Öğretim programında önemli bir yere sahip olan değerlerin kazandırılmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin örtük programa yönelik görüşlerini değerlendirmektir. Posner'in sınıflandırmasına göre 5 tür programdan biri olan örtük program, resmi uygulamadaki programın dışında kalan öğrenme ortamını, sosyal ilişkileri ve resmiyette olmayan uygulamaları kapsar. Resmi Sosyal Bilgiler Öğretim programında değerlere önemle yer verilmekle birlikte eğitim durumları ve ölçme değerlendirme boyutunda daha çok bilişsel kazanımlar üzerinde durulmaktadır. Oysa değerler etkili öğretim yöntemlerinden birisi olan modelden öğrenme yoluyla gerçek hayatta iç içe kazandırılabilir davranışlardır. Araştırmanın deseni, nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğidir. Araştırma, çeşitli illerden amaçlı olarak seçilmiş 30 sosyal bilgiler öğretmeni ile yürütülmüştür. Öğretmenlerin görüşme sonrasında vermiş oldukları cevaplar kodlanarak frekans ve yüzde olarak tasnif edilmiştir. Araştırma sonucunda örtük programın etkin bir şekilde kullanılmadığı ortaya konmuştur. Ülkemizde öğretmen adaylarına örtük programın nasıl kullanılacağı konusunda eğitim verilmesi gerektiği gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Örtük Program, Sosyal Bilgiler

Social Studies Teachers' Views Towards Value Education

ABSTRACT

The purpose of this study is determining social studies teachers' views towards hidden curriculum, which has an important place in making students acquire values. The hidden curriculum is one of the 5 programs according to Posner's classification, and covers the subjects that are not included in the official curriculum like learning medium, social relations, and the applications that are not included in the formal curriculum. Although the values are cared for and highlighted in the official Social Studies Teaching Program, mostly the cognitive acquisitions are emphasized in the dimension of educational status and measurement and evaluation. However, values are the behaviors that can be acquired from a model in real life situations which is one of the efficient teaching methods. The design of the study has been realized with the semi-structured interview technique, which is one of the qualitative research techniques. The study was conducted with 30 social studies teachers selected on purpose from various cities. The answers of the teachers were

¹ Yrd. Doç. Dr. 1, Gaziantep Üniversitesi 1, e-posta: akmanzkan@gmail.com

² Öğretmen 2, MEB 2, e-posta: cgd_m_623@hotmail.com

³ Yrd. Doç. Dr. 3, Gaziantep Üniversitesi 3, e-posta: bulent.alagoz@gmail.com

encoded and classified as frequencies and percentages. In the end of the study, it was concluded that the hidden curriculum is not used in an efficient manner. It is recommended that in-service training must be provided on how to use the hidden curriculum for teacher candidates in many countries.

Key Words: Values, Hidden Curriculum, Social Studies

GİRİŞ

Eğitim insanlığın bu gezegende var olduğu gündün beri vardır ve insanoğlu yaşadığı sürece de var olmaya devam edecektir. Eğitim kadar önemli olan bir başka husus da içeriğinin ne olacağıdır. Yani nasıl bir eğitim. Mesela Aristo kalbi eğitmeden zihni eğitmenin eğitim olmadığını iki bin beş yüz yıl önce söylemiştir. Margaret Mead çocuklara nasıl düşünecekleri öğretilmelidir, ne düşünecekleri değil diyerek eğitim ve düşünme ilişkisine dikkat çekmiştir. Albert Einstein da eğitimin gerçekleri öğrenmenin değil, zihne nasıl düşüneceğinin öğretilmesi olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla eğitim insanoğlu için hayati öneme sahiptir ve bu gezegende geleceği de eğitimin kalitesine ve algılanış biçimine bağlıdır demek yanlış olmayacaktır. İnsanoğlunun geleceğini oluşturan çocukların eğitim için önemi hiç kuşkusuz çok büyüktür ve eğitime yönelik gelecek planlarının temel öznesi çocuklardır.

Eğitim, geleceğimizi oluşturacak çocuklarımızın sosyalleşmelerine yani topluma uyum sağlamalarına yönelik gerekli tedbirleri almayı ve geleceğimizi sağlam temellere oturtmayı amaçlar. Bu amaç doğrultusunda yapılan planlamalardan ve oluşturulan eğitim programlarından, bireylere günlük hayatta karşılaşacakları problemlerle başa çıkabilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırması beklenir. Bununla beraber, toplumun sürekliliğini ve gelişimini sağlayacak ölçüde ve nitelikte değer üretme, var olan değerlerin dağılmasını önleme, eski ve yeni değerleri ilişkilendirme de eğitimden beklenen diğer önemli hususlardır (Varış, 1998).

Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik ve işleyişi ile devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır (Tekten, 2015). Raths, Harmin ve Simon (1978), değerlerin toplum tarafından onaylanan, bireyler tarafından belirlenen, özgürce ve sonuçları bilinerek seçilen, diğer değerlere tutarlı biçimde bağlı olan ve ona uygun hareket edilen bir yapı sergilediğini belirtmektedir. Turner, Russell ve Waters (2012), değerleri kararlarımızı verirken kullandığımız ilkeler ya da niteliğin standartları biçiminde açıklamaktadır. Welton'a (2004) göre değer, davranışın güzelliğinin, etkililiğinin ya da kıymetinin standartları işlevi gören düşüncelerdir. Halstead ve Taylor (2000) ise değeri, genel olarak davranışlara rehberlik eden ilke ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen kapsamında yargılandığı standartlar olarak tanımlamıştır.

Eğitim programları tasarlanırken toplumun sürekliliğinin sağlanması ve toplumsal gelişimin sürdürülmesi için gereken değerlerin üretilmesi, mevcut değerlerin zarar görmesinin önlenmesi ve eski değerlerle yenilerinin

bütünleştirilmesi gibi hususlar dikkate alınarak bireyden beklentileri göz önünde bulundurulur. Toplum, kültürü kuşaktan kuşağa aktarma ve benimsediği değerleri sürdürme eğilimindedir. Eğitimciler ise bu değerleri benimsemiş ahlak seviyesi yüksek vatandaşlar yetiştirme gayretindedir. Lickona (1992), ahlaki standartlar açısından yaşanan sıkıntıların, şiddet, hırsızlık, saygısızlık, zorbalık, küfür, cinsel taciz gibi birtakım sonuçlar doğuracağını belirtmektedir. Çoğu ülkedeki aileler ve eğitimciler toplumsal düzen için tehlike oluşturan bu sorunlardan ancak etkili bir değerler eğitimi ile kurtulacağına inanmaktadır (Tillman ve Colomina, 2000).

Karakter eğitimi konusunda birçok çalışması bulunan Lickona (1992) değer eğitiminin demokratik bir toplumun başarısı için temel olduğu görüşündedir. Ona göre demokrasi halkın kendi kendini yönetmesidir. Bu kapsamda insanlara adil ve özgür bir toplum sağlaması demokrasinin öncelikli hedefi olmalıdır. Bunun anlamı ise insanın en azından “iyi” olmasıdır. Demokrasiyi anlayan ve ahlaki boyutuyla hemfikir olan insanlar; diğerinin haklarına saygı duyma, kanunları kabul etme, kamu yaşamına gönüllü katılım sağlama ve toplumun iyiliği gibi konularla ilgilenirler.

Ahlak ve karakter eğitimiyle ilgili birçok çalışması bulunan Kanad (1951), Cumhuriyetin ilk yıllarında “Okullarda hangi özellikte insanlar yetiştirilmelidir? Okulların temel hedefi ne olmalıdır?” sorularını sormuş ve cevap olarak, “Biz okullardan çıkacak kuşağın onur sahibi, adil, cesur, görev bilinci yüksek ve namuslu kısaca ahlaki karakterli olmasını istiyoruz.” demiştir. Toplumun iyiliğine ve esenliğine yönelik davranışlar kazandırma gibi temel bir amaçla hareket eden eğitim kurumlarının görevlerinden biri geçmişte olduğu gibi günümüzde de değer eğitimidir (Akbaş, 2008).

Değerler ve değer eğitimi; ahlak eğitimi, irade eğitimi, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi gibi isimlerle öğretim programlarında bulunabileceği gibi okulun düzeni, kuralları, fiziksel ve psikolojik çevresi, okuldaki yönetici ve öğretmenlerin mesajları ile örtük program (Yüksel, 2005) boyutunda da bulunabilir. Günümüzde değer eğitimi hem öğretim programları hem de örtük program kapsamına giren uygulamalar ile yürütülmektedir.

Eğitim, öğretimde standartlaşmayı ve eşgüdümü sağlayan resmi programın dışında kalan örtük program okuldaki yaşantılara göre farklılıklar göstermektedir. Örtük Program kavramı, ilk kez 1968 yılında Philip Jackson tarafından “*Life in Classrooms*” isimli yapıtında kullanılmıştır (Jackson, 1968; Akt. Yangın ve Dindar, 2010). Örtük programa göre her okulun kendisine özgü ayırt edici nitelikleri vardır. Bu nitelikleri söz konusu okulu diğer bütün okullardan ayırır çünkü öğrenciler de okul gibi benzersiz niteliklere (kişilik, karakter, davranış, zekâ ve duygu gibi) sahiptir. Birçok bireyin bir araya geldiği okullarda farklı bireylerin birleşmesiyle farklı bir bütün oluşacaktır. Okuldaki her birey örtük programa farklı bir etkiye bulunacaktır. Her okulun kendi doğası, uygulamaları, yaşantı çevresi vardır. Bir okul bulunduğu coğrafyadan kültür

çevresine kadar birçok öğeden etkilenmektedir. Sadece okullar ve öğrenciler değil toplumsal yapı da örtük programdan ciddi anlamda etkilenmektedir. Öğrencilerin toplumsal hayata uyum sağlamada örtük programlar, bazı durumlarda eğitim programları kadar etkili olmaktadır. Örtük olarak gerçekleşen programlar açık olarak izlenemese de sonuçları öğrenciler için geçerlidir ve çoğu zaman eğitimin amacına ulaşmasında yazılı programlara oranla daha etkilidir (Bolat, 2014; Doğanay ve Sarı, 2004). Örtük programların, eğitim aşamasının her düzeyinde öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir (Demirel, 2013; Tuncel, 2007).

Örtük program günlük yaşamla ve okulun kültürüyle ilişkilidir. Okullarda yönetici, öğretmen ve diğer çalışanların ortak davranmasını sağlayan başat unsur okul kültürüdür (Başar, Akan ve Kaya, 2014). Öğretmenlerin tutum ve beklentileri, öğrenme ortamı, çatışmaların çözülme yöntemleri, fiziki çevre, aile ve yerel çevre ile ilişkiler, iletişimin niteliği, çocukların okul işlerine ve okulda alınan kararlara katılımı, okuldaki disiplin uygulaması, öğretmenin sınıf yönetim stilleri, okulun genel politika ve felsefesi, hepsi okulun kültürünü oluşturur (Halstead ve Taylor, 2000). Bu kültürün değerler eğitiminde bilinçli bir şekilde kullanılabilmesi gerekir. Örtük program, töre cinayeti, çok eşlilik gibi ciddi anlamda rahatsızlık yaratan ve öfke birikimine yol açan problemlerin çözümünde ya da eğitimin uzak ve genel hedeflerinin kazandırılmasında etkili bir araç olabilir. Bununla birlikte örtük programın toplumdaki bazı fikir ve değerleri değiştirmede önemli bir rolü vardır. Özellikle toplumsal değerleri ve düşünceleri formal program yoluyla değiştirmek oldukça zordur. Burada özellikle devletin politika ve ideolojilerine uygun olmayan fikir ve düşüncelerin yok edilmesinde örtük programın önemli bir işlevi vardır (Yüksel, 2002). Çünkü toplumun beklentilerine uygun iyi vatandaş yetiştirme sorumluluğunu taşıyan eğitim kurumlarının, bu sorumluluklarını sadece resmi programlarda öngörülen ders içerikleriyle kazandırmaları çok zordur (Sarı, 2007).

Platon'dan günümüze eğitimin toplumsal değerleri telkin etme, besleme, üzerine düşünmeye yönlendirme ve değiştirme rolü, üzerinde konuşulan ve tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu tartışmalardan doğrudan etkilenen alanlardan biri de Sosyal Bilgiler eğitimidir (Ehman, 1977). İlköğretim düzeyinde değerler eğitime hizmet eden en önemli derslerden biri kuşkusuz Sosyal Bilgiler dersidir. Öğrencilerde demokratik yapı ve değerlere ilişkin kavrayış oluşturma; düşünme becerileri ve sosyal eleştiri yeterliği ile bağlantılı karar verme ve katılım becerilerini geliştirme Sosyal Bilgiler dersinin işlevleri arasındadır. Ancak bu temel yeti ve becerilerle donanmış bireyler demokratik toplumun sürekliliğine katkıda bulunabilir (Garcia ve Michaelis, 2000) ve bu hedefe ulaşma yolundaki en etkili araç da Sosyal Bilgiler dersidir.

Güncel Sosyal Bilgiler programında daha çok bilişsel kazanımlara ağırlık verilmektedir. Programda değerler belirtilmekle birlikte onların nasıl verileceği konusunda kısa birkaç yöntemden bahsedilmektedir. Değerler eğitimi için bundan çok daha fazlası gereklidir çünkü değerler bilişsel davranışlar gibi

algılanmamalıdır. Örneğin bir öğrenciye adil olmayla ilgili analizler yaptırabilir ancak öğrencinin gerçek hayatta adil olmayı öğrenip öğrenmediği ve daha da önemlisi benimseyip benimsemediği çok ciddi sorulardır? Diğer önemli sorular da şunlardır: “Benimsiyorsa nasıl benimsiyor; resmi programdaki gibi değer analizi yaparak mı yoksa örtük programdaki gibi mesela model alıp hayatında kullanarak mı?” Esneklik ilkesini de göz önünde bulundurulduğunda bu durum daha net anlaşılacaktır çünkü Türkiye’deki Eğitim Fakültelerinde öğretmen adayları yetiştirilirken öğrenciler örtük programı nasıl kullanacakları konusunda ayrı bir eğitim almamaktadır. Güncel Sosyal Bilgiler programında dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise değerlerin kazanılıp kazanılmadığının nasıl ölçüleceğidir. İlgili alanyazındaki araştırmalar genellikle bilişsel kazanımlara ne kadar ulaşıldığını ölçmektedir.

Değerler eğitimine önem veren Sosyal Bilgiler disiplini, etkin vatandaş yetiştirilmesine de hizmet edebilir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitiminde örtük programa yönelik görüşlerini değerlendirmektir. Literatürde benzer bir araştırmanın yapılmamış olduğu düşünüldüğünde çalışmayla hem büyük bir boşluk kapatılması hem de bu konuyu araştırarak araştırmacılara temel teşkil etmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında; araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizleri anlatılmıştır.

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin çeşitli illerinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde örtük programa yönelik görüşlerini değerlendirmektir. Bu nedenle güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışmak ve durumları çok yönlü, sistemli ve derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması deseni benimsenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Genel olarak çeşitli kavramların, sorun ve süreçlerin yorumlanmasını içeren nitel araştırma süreci, araştırmanın çeşitli boyutları arasındaki içsel bağlantıların araştırmacı tarafından yönetilmesi ile ortaya çıkan veri ve analizlerin yer aldığı diyalektik bir süreçtir. Bu sürecin temelinde çalışmanın kapsamı ile ilişkili olarak günlük hayatın çeşitli boyutlarının gözlenmesi, betimlenmesi ve analizinde kullanılan yöntemler arasındaki içsel ilişkilerin nitel araştırmacılar tarafından yönetilmesi yer alır (Miller ve Dingwall, 1997). Nitel tekniklerin kuşkusuz bazı sınırlılıkları vardır. Bu sınırlılıklardan birincisi, doğal ortama duyarlılık yani araştırmanın gerçekleştiği doğal ortamı başka bir araştırma kapsamında aynen bulmak ya da yaratmak olanaksızlığıdır. İkinci sınırlılığı ise araştırmacının katılımcı rolüdür. Nitel araştırmada araştırmacının veri kaynaklarına yakın olması ve olayların doğal akışını etkileyebilme olasılığının bulunması, geleneksel anlamda araştırma anlayışına ters düşmekte ve bu yönüyle nitel araştırmanın yeterince nesnel olmadığı bir sınırlılık olarak kabul edilmektedir. Nitel araştırmada çok sayıda

bireyin ya da deneğin araştırmaya katılması güçtür. Bu nedenle toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması, algıları ortaya çıkarmayı sınırlamaktadır. Araştırma deseninin beklenmeyen değişikliklere açık olması niteliksel araştırmalar için belirlenen başka bir sınırlılıktır. En önemli sınırlılıklardan biri de nitel araştırmada toplanan verilerin sayılara indirgenmesinin zorluğudur. Geçerlik ve güvenilirliğin standart tekniklerle belirlenmemesidir. Çünkü nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda olduğu gibi yaygın olarak kullanılan tanımlar, yöntemler ve testler yoktur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda aşağıda belirtilen 6 probleme cevap aramaya çalışılmıştır.

- 1) Değerler eğitimi konusunda resmi programın dışında etkinlikler yapıyor musunuz?
- 2) Hak ve özgürlüklere saygı değeri sınıfta gerçek hayatta yer buluyor mu? Bireyler haksızlığa uğradıklarında haklarını ifade edebiliyor mu?
- 3) Öğrenciler yanlış bir davranış sergilediğinde bunun sorumluluğunu göze alarak dürüst davranabiliyor mu? Bu durumda öğrencilere olumlu pekiştireç mi ceza mı veriliyor?
- 4) Farklılıklara saygı değerinin yer aldığı üniteler dışında kalan konuların öğretiminde tartışma yaşandığında farklılıklara saygı duyuluyor mu?
- 5) Yardımseverlik değeri kapsamında yapılan uygulamalar nelerdir?
- 6) Vatanseverlik değeri kazanımı sağlanırken örtük program nasıl kullanılmaktadır?

Çalışma Grubu

Araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemleri tam anlamıyla nitel araştırma süreci içinde ortaya çıkmıştır ve zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu örnekleme seçim için önemli olduğu düşünülen ölçütler belirlenmekte ve bu ölçütlere göre seçilen örneklemin, araştırma evrenini bütün nitelikleri ile temsil edebildiği düşünülmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Dolayısıyla amaca uygun bir çalışma grubu seçme yoluna gidilmiş ve çeşitli illerden amaçlı olarak seçilmiş 30 sosyal bilgiler öğretmeni ile yürütülmüştür. Araştırmanın katılımcıları; %43'ü (13 kişi) bayan, %57'si (17 kişi) erkektir. Katılımcıların %80'i (24 kişi) lisans ve %20'si ise (6 kişi) yüksek lisans mezunlarından oluşmaktadır. Katılımcıların meslekteki kıdemleri; 1-3 yıl öğretmenlik yapan katılımcı %40 (12 kişi), 4-6 yıl öğretmenlik yapan katılımcı %47 (14 kişi), 7-10 yıl öğretmenlik yapan katılımcı %10 (3 kişi), 11 yıl ve üzeri öğretmenlik yapan katılımcı oranı %3 ise (1 kişi) olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde örtük programa yönelik görüşlerini belirlemek için altı açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu çalışma Millî Eğitim Bakanlığı'nda çalışan

toplam 30 sosyal bilgiler öğretmeni ile yürütülmüştür. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, özel bir konuda derinlemesine soru sorma ve cevap eksik veya açık değilse tekrar soru sorarak durumu daha açıklayıcı hale getirip cevapları tamamlama fırsatı vermesi açısından avantajlıdır (Çepni, 2014). Görüşme soruları belirlenirken kapsam ve görünüş geçerliği sağlanması için altı konu alanı uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri de dikkate alınarak sorular üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmış ve böylece görüşme formu yeniden yapılandırılmıştır. Görüşme sorularının analizi aşamasında ise öğretmenlerin görüşme sonrasında vermiş oldukları cevaplar kodlanarak alıntı ve düzey olarak tasnif edilmiştir.

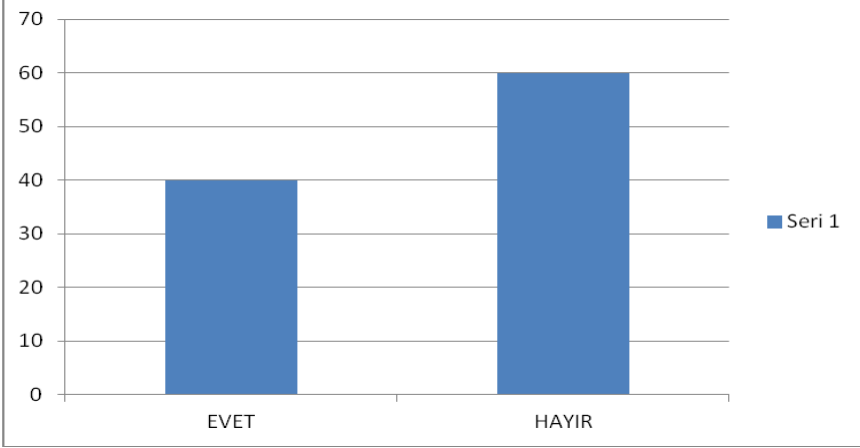
Hazırlanan form katılımcılara 2015-2016 güz yarı döneminde uzaktan internet yoluyla 'Google Formlar' ile gönderilmiş ve veriler bu yolla toplanmıştır. İnternet üzerinden anket formu oluşturulmasına izin veren arama motoru Google'ın sağladığı hizmete https://www.google.com/intl/tr_tr/forms/about/ adresinden ulaşmak mümkündür. Çıkan ekrandaki Google Formlar'a Git linkine tıkladığında yeni bir sekmede ekranın sağ alt köşesindeki "+" işaretine tıklayarak istenilen içerikte bir ölçme aracını oluşturmak oldukça kolaydır. Öyle ki kısa yanıt, paragraf, çoktan seçmeli, doğrusal ölçek, çoktan seçmeli tablosu gibi farklı seçenekler sunulmaktadır. Sayfanın sağ üst köşesindeki gönder linkine tıkladığında ise istenilen kişinin e-posta adresini girerek ölçme aracını göndermek mümkün olduğu gibi, oluşturulan form Google+, Facebook ve Twitter gibi sanal ortamlarda da paylaşılabilir. Verilerin analizinde içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla, bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk ve diğ., 2008). Görüşmelerden elde edilen ham veriler kodlama yapılarak, kategoriler belirlenmiştir. Veriler bu kategoriler altında sınıflandırılarak okuyucu için anlamlı bir hale getirilmiştir. Kodlama ve kategorileştirme işlemi araştırmacılardan biri tarafından tekrarlı olarak yapılmıştır. Böylece araştırmanın problemine ve amacına bağlı kalınarak, gereksiz kodlamalar çıkarılmış, gerekli görülen kısımlarda yeni kodlamalar eklenmiştir. Kategorilerin isimlendirilmesinde ise araştırmacılar birlikte hareket etmiştir. Sonuç olarak her bir katılımcının konu hakkındaki görüşlerinin ayrı ayrı görülebileceği tablolar elde edilmiştir. Son olarak katılımcı öğretmenlerin sözleri herhangi bir düzeltme yapılmaksızın yazıldığı gibi araştırmaya dahil edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmacıların hazırlamış olduğu yarı yapılandırılmış görüşme sorularına öğretmenlerin verdikleri yanıtlara ve bu yanıtlara ilişkin sayısal değerlere yer verilmiştir. Bütün öğretmenlerin verdiği cevaplar yüzde olarak verilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin bir soruya verdikleri yanıt içerisinde yer alan birden fazla görüş analize dâhil edilmiştir. Değerler eğitimi konusunda resmi

programın dışında etkinlikler yapma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri Şekil 1'de belirtilmiştir.

Şekil 1. Değerler eğitimi konusunda resmi programın dışında etkinlikler yapma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri

Şekil 1'de belirtildiği gibi soru 1'e 30 katılımcıdan %40 (12)'i olumlu yanıt verirken %60'ı (18) olumsuz yanıt vermiştir. K1, K8 ve K30 (Katılımcı 1, Katılımcı 8 ve Katılımcı 30) evet demiştir ancak ne tür etkinlikler yaptıkları konusunda bilgi vermemiştir. K2 değerler eğitimi dersine girmiyorum diyerek Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerler konusunda herhangi bir bilgisi olmadığını göstermiştir. K5, K6, K17 ve K26 zaman yetersizliği hususunda değinmiştir. Katılımcıların % 60'ı olumsuz yanıt vererek değerler eğitimi konusunda örtük programı kullanabilme düzeylerini göstermişlerdir. Bazı katılımcıların ifadesi şu şekildedir;

K3- Öğrencilere değerler eğitimi konusunda resmi programın dışında etkinlik yapmıyorum. Resmi programın dışında bazı değerleri çocukların benimsemesi için yapılan uygun davranışları pekiştirme ve örnek olma yolunu kullanıyorum.

K4- Çok planlı olmamakla beraber bazı etkinlikler yapılmakta. Değerler köşesi düzenleme, iyilik kutusu etkinliği, anlatım yoluyla örnek davranışları ifade etme gibi etkinlikler. Resmi program zaten çok bir şey önermiyor değer eğitimi ile ilgili. Birçok okulda uygulanan ayın değeri uygulamaları da çok işlevsel değil.

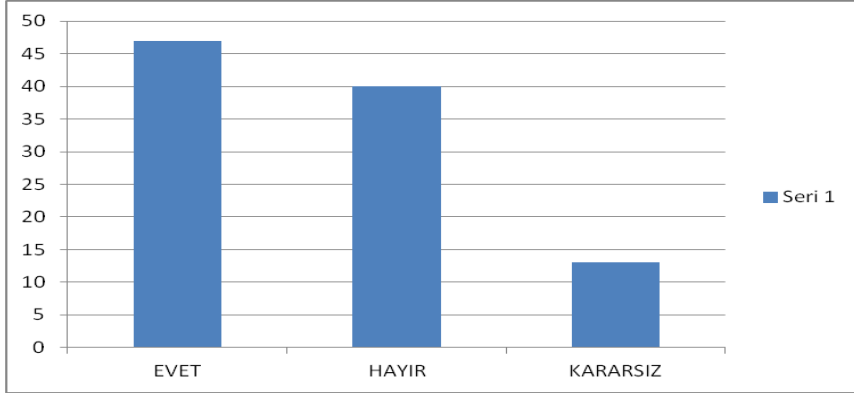
K7- Evet, resmi program dışı etkinlikler yapıyorum. Öğrencilerin gelişim düzeylerini göz önünde bulundurarak, toplumun sosyo-kültürel yapısını, değerlerimizi, sosyal uyumunu sağlama bilmelerini için psikolojik -sosyal etkileşimin yanı sıra, gezi, tartışma, rol

oynama, iş birliğiyle beraber vs. kültürümüzü yansıtmaya olanağı veren etkinlikler...

K24- Gerçek hayatta sıkça değerlerin yaşama geçirilmesi için rehberlik ediyorum.

Hak ve özgürlüklere saygı değerinin gerçek hayatta yer bulma durumu ile bireylerin gerçek hayatta haksızlığa uğradıklarında kendilerini ifade edebilmelerine ilişkin öğretmen görüşleri Şekil 2' de belirtilmiştir.

Şekil 2. Hak ve özgürlüklere saygı değerinin gerçek hayatta yer bulma durumu, bireylerin gerçek hayatta haksızlığa uğradıklarında kendilerini ifade etmelerine ilişkin öğretmen görüşleri

Şekil 2 incelendiğinde soru 2 'ye 30 katılımcıdan %46,67'sinin (14) olumlu yanıt verirken %40'ının (12) olumsuz yanıt verdiği, %13,33'ünün (4) kararsız kaldığı anlaşılmaktadır. K1 "Yer alıyor ancak öğrencilerin bunu uygulamalarında sıkıntı var." diyerek çelişkili ifade kullanmıştır zira soru zaten hak ve özgürlüklere saygı değerinin gerçek hayatta yer bulmasıyla ilgilidir. Hem yer alıyor hem de gerçek hayatta yer bulmuyor diyerek çelişkili ifade kullanılmıştır. K4 olumlu yanıt veren katılımcılardan biridir, bireylerin doğru ve yanlış seçebilmeleriyle ilgili bilgi vererek konudan biraz kopmuştur ancak çevre tutumlarına yer vermesi örtük program açısından önemlidir. Olumsuz yanıt veren katılımcılar genel olarak açıklama yapma gereği duymamıştır. Olumlu yanıt veren katılımcılardan K5 ve K7 kesin ifadelerle detaylı bilgi vermesine karşın olumlu yanıt kullanan birçok katılımcı hangi tekniklerle etkinliklerle bu değerlerin gerçek hayatta yer almasını sağladığı konusunda herhangi bir ifade kullanmamıştır. Bu da verdikleri cevapların geçerliliğini düşürmüştür ki söz konusu değerler sosyal bilgilerin en önemli amacı olan etkin vatandaş yetiştirme konusunda önemlidir.

K21 örnek olayları kullandığından bahsetmiştir. Bu katılımcı dışında resmi programdaki değer eğitimi etkinliklerine değinen olmamıştır. Öğretim programında ölçme değerlendirme boyutunda daha çok bilişsel davranışlara yer

verilmesi bu durum üzerinde etkilidir. Bu durumda değerler eğitiminde örtük program bir yana resmi programdaki etkinliklerin uygulanıp uygulanmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Katılımcıların bazı görüşleri aşağıdaki gibidir:

K4- "Ediyorlar. Bu anlamda bilinçli olduklarını söyleyebilirim. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu biliyorlar ancak her zaman doğruyu seçemeyebiliyorlar. Aile çevre tutumları çok önemli bu noktada."

K5- "Bu derslerimde en çok dikkat ettiğim ve model olmaya çalıştığım bir konu. Adaleti her zaman sağlamaya ve özgür düşünce başta olmak üzere bütün özgürlükleri sağlamaya yönelik bir sınıf ortamı oluşturuyorum. Bireyler bana haksız bir durumu ifade etmekte asla çekinmezler."

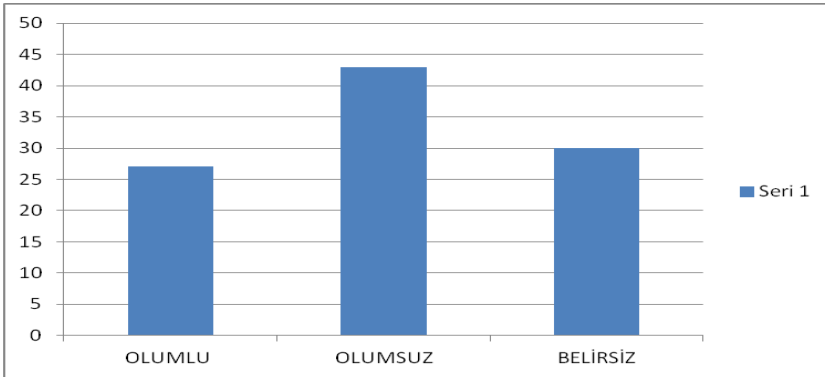
K7- "Evet, saygı değeri öğrencilerimde bulunmaktadır. Beraber demokratik algı çerçevesinde oluşturduğumuz haklarımız konusunda kendi duygu düşüncelerini ifade edebilmektedirler. Haksızlığa uğradıklarını düşündükleri her konuyu sebep, sonuç ilişkisi içinde ifade edebiliyor, sorunu çözmeye çalışıyorlar."

K20- "Evet, edebildiklerine şahit oldum. Ancak kavram eğitimi konusunda sıkıntılar olduğunu gözlemledim. Kimi çocuk bu kavramları içselleştirememiş. Çoğu hak ve özgürlüklere saygı konusunda hazır bulunmuşluğa sahip ancak ifade etmede dilsel bazı problemler yasayabiliyorlar."

K22- "Gerçek hayatta yer bulmuyor maalesef. Bireyler haksızlığa uğradıklarında çoğu Zaman şiddete başvuruyor."

Öğrencilerin yanlış davranışlarında neler yapılması gerektiğine yönelik öğretmen görüşleri Şekil 3'te belirtilmiştir.

Şekil 3. Öğrencilerin yanlış davranışlarında neler yapması gerektiğine yönelik öğretmen görüşleri

Şekil 3 incelendiğinde öğrenciler yanlış bir davranış sergilediğinde bunun sorumluluğunu göze alarak dürüst davranabiliyor mu? Bu durumda öğrencilere olumlu pekiştirici mi yoksa ceza mı vermeyi tercih edersiniz? sorusuna 30 katılımcıdan %30(9)'u belirsiz ifadeler kullanırken %26,67(8)'si olumlu yanıt

vermiştir. %43,33(13)'ü ise olumsuz yanıt vermiştir. Öğretmenlerin etkinlik yapma düzeyleri *Öğrenciler yanlış bir davranış yaptıklarında bunun sorumluluğunu göze alarak dürüst davranabiliyor mu?* sorusuna göre olumlu, olumsuz, belirsiz olarak 3 aşamada kategorize edilmiştir. Sorunun geçerliliğini sağlamak ve daha derin yanıtlar alabilmek açısından bu durumda pekiştirici ya da ceza tercihleri sorgulanmıştır. Katılımcıların kayda değer kısmı belirsiz ifadeler kullanmış ve öğrencilerin sorumluluk alıp almadıklarına dair net bir açıklamada bulunmamışlardır. Katılımcılar genellikle pekiştirici ya da ceza konusundaki tercihlerini açıkça belirtmişlerdir.

K2- Yapılan hataya göre değişiyor ama genelde olumlu pekiştirici vermeyi tercih ederim.

K4- Yapılan davranışın yanlış olduğunu biliyorlar. Ancak buna mutlaka bir bahane buluyorlar. Yani davranış yanlış ama kendince gerekçesi var ve bu yüzden haklı. Genelde sözel uyarı yapıyoruz.

K7- Çoğu öğrencim sorumluluğu göze alabiliyor. Fakat gelişim evrelerini göz önünde bulundurduğumuz zaman çocukların kaçınma davranışları da oluyor. Eğitimde ceza verilmesini tercih etmiyorum. Fakat bazen zor durumlarda 2.tip ceza başvurabiliyorum. İsteddiği durumdan mahrum bırakıyorum.

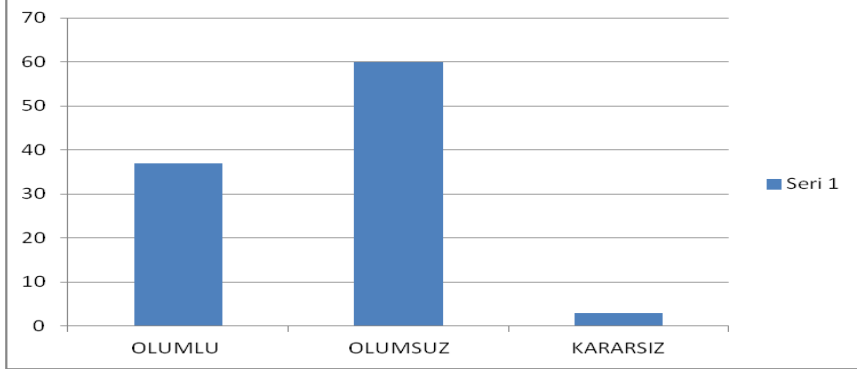
K20- Çocukların kimyaları gereği baskı altında bulduklarında dürüst davranmadıkları ancak muhataplarının ve ortamın güven verdiği durumlarda davranışlarının sorumluluğunu alabildiklerini biliyoruz. Çoğu zaman yaptıkları davranışın yanlış olduğunu ve davranışlarının sonuçlarını göstererek içsel yaşantılarını devreye sokmayı ve davranış konusunda düşünmeye sevk etmeyi doğru buluyorum. Yanlış davranışlarının sorumluluklarını göze alarak dürüst davrandıkları için değil arzu edilen davranışı yaptığında olumlu pekiştirecek vermeyi anlamlı buluyorum.

K23- Öğrenciler genel olarak yalan söylemeye başvuruyorlar. Bu sebeple ceza vermek aslında ilk bakışta daha doğru gelebiliyor lakin bunu yapmak da doğru değil tabii ki.

K24- Böyle durumlarda dürüstlük için teşvik ediyorum ilk başlarda sıkça pekiştiriyorum sonraları hem dürüstlüğü pekiştirip hem de davranışın sonucuna katlanmasını sağlıyorum.

Katılımcıların farklılıklara saygı değerine yönelik öğretmen görüşleri Şekil 4'te belirtilmiştir.

Şekil 4. Farklılıklara Saygı Değerine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Şekil 4 incelendiğinde farklılıklara saygı değerinin yer aldığı üniteler dışında kalan konuların öğretiminde tartışma yaşandığında farklılıklara saygı duyuluyor mu? Bu konudaki gözlemlerinizi nelerdir? Açık uçlu sorusuna 30 katılımcıdan %36,67 (11)'si olumlu yanıt verirken katılımcıların %3,33(1)'ü yanıtı kalmayı tercih etmiştir. %60 (18)'i ise olumsuz yanıt vermiştir. K4 ekonomik sosyal farklılıklara saygı konusuna dikkat çekerken K24 siyasal alandaki düşünce farklılıklarına saygı gösterilmediğinden bahsetmiştir. Katılımcıların %60'ı yani büyük bir çoğunluğu farklılıklara saygı değerinin gerçek hayatta yer almadığını düşünmektedir. Bu da değerler eğitimi konusunda var olan durumu ortaya sermektedir. Katılımcıların bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

K4- Bu konuda bir tartışma yaşanmadı. Farklılıklara saygı duyuluyor. Yatılı – gündüzlü öğrencilerin olduğu bir okulda çalışıyorum. Aynı ortamda farklı ekonomik sosyal yapıya, mezhebe mensup öğrenciler var ancak bir problem yaşanmıyor.

K7- Tepkilerini kontrol altında tutmaya çalışıyorlar. Fakat merak duygusunun ağır bastığı zamanlarda tartışmalar yaşıyorlar. Birbirlerine düşüncelerini saygı çerçevesinde kabul ettirmeye çalışıyorlar. Bazen kendi düşüncelerinin yanlış olabildiğini görüp görüş değiştirebiliyorlar.

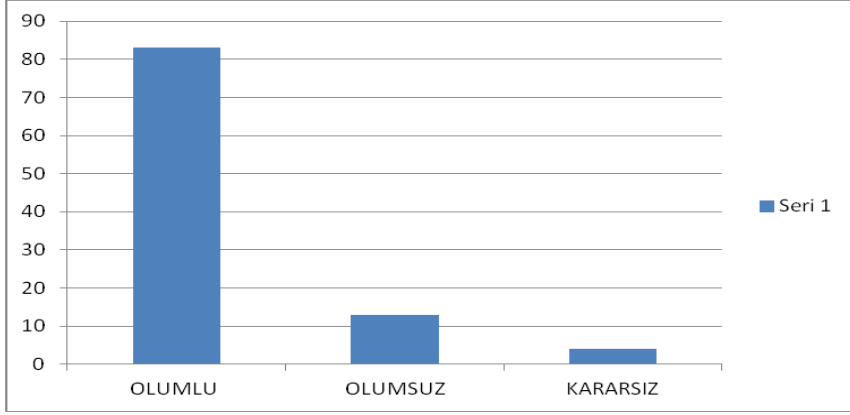
K16- Kısmen. Özellikle ailenin düşünce ve fikirleri, evdeki yaşantıları bu konuda okula da çok yansıyor.

K20- Bu tür konular genelde çocukların ilgiyle takip ettiği konulardan. Ders veya konu ekseninde yapılan tartışmalarda farklılıklara saygı vurgusunu yapmalarına rağmen uygulamada ve gerçek hayatta isler değişiyor. Kaldı ki farklılıklara saygı değerinin yer aldığı üniteler haricindeki konularda çocuklar bu değerlerin birer erdem olduğunu unutabiliyor. Ne yazık ki çocuklar bu konuda çok acımasız ve düşüncesizce davranabiliyor. Böyle bir durumda dalga geçme, hor görme, küçümseme eylemlerinde bulunabiliyorlar. Bu da gerek eğitim programında gerekse eğitimin yakın ve uzak hedeflerinin kazandırılmasında yanlış yollar izlendiğinin kanıtı olarak karşımıza çıkabiliyor.

K24-Farklılıklara genel olarak saygı duymaya çalışıyorlar ancak siyasi kültürel konularda saygı göremiyorum bu yüzden model. Sevgi bazen çözüm oluyor ancak bir insani sevdiklerinde o farklıda olsa kabul edebiliyorlar.

Katılımcıların yardımseverlik değeri kapsamında yapılan uygulamalar hakkında öğretmen görüşleri Şekil 5'te belirtilmiştir.

Şekil 5. Yardımseverlik Değeri Kapsamında Yapılan Uygulamalar Hakkında Öğretmen Görüşleri

Şekil 5 incelendiğinde sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik değeri kapsamında yapılan uygulamalar nelerdir? Açık uçlu sorusuna 30 katılımcıdan%83,33(25)'ü olumlu yanıtlar verirken %13,33(4)'ü olumsuz yanıt vermiştir. %3,33(1)'ü ise yanıt vermemiştir. Türk toplumuna sosyolojik açıdan baktığımızda yardımseverlik değerinin önemsendiğini görürüz bu değer okulda da yer bulmuş durumda. Olumlu yanıt veren katılımcıların birçoğu yardım ve bağış kampanyalarından söz etmekte bu konu 5. Sınıfta *Gruplar Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanında genişçe yer bulmakta. Birçok Eğitim fakültesinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ders programında *Sosyal Proje Geliştirme* dersinin yer alması da bu durum üstünde etkilidir. Şu çıkarımda bulunabiliriz ki Öğretmenler bir konuda iyi eğitim aldıklarında bu eğitim gerçek sınıfta öğrenme durumlarında yer bulabiliyor. Katılımcıların bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

K2- Özellikle yurt dışındaki yetim çocuklara maddi yardım kampanyalarına gönüllü olarak katılıyorlar.

K5- Yardımseverlik değeri kapsamında grup çalışmalarında öğrencilerin birbiriyle yardımlaşarak etkinliği tamamlamasını sayabilirim.

K7- Öğrencilere sunuş yoluyla anlatımlar, örnek olay, rol oynama, gezi gibi uygulamalar. Duyuşsal anlamda çocukların birebir tecrübeler yaşamalarını sağlamak için bakımevleri, çocuk yuvaları, hayvan barınakları ziyaretleri.

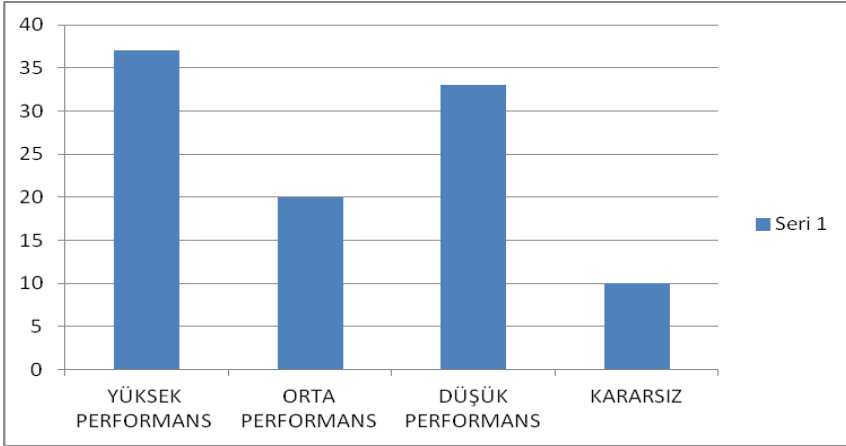
K20- Ben her yıl öğrencilerimle sadece yardımseverlik konusunda değil diğer değerlerin yaşantısını arttırabilmek için okul çatısı altında amatör bir dernek oluşturuyoruz. Bu dernekte çevremizde yaşayan yardıma ihtiyaç duyan yaşlı, engelli, çocuk veya hayvanların yaşantılarını kolaylaştırma adına etkinliklerde bulunuyoruz. Yapılan etkinlikler kapsamında ayın yardımseveri seçiliyor ve sosyal öğrenme sürecine katkıda bulunuyoruz.

K21- Okulumuz da zaman zaman çeşitli yardım projeleri gerçekleştiriliyor. Bunun yanında okulumuzda Suriyeli öğrenci sayısı oldukça fazla, öğrencilerin Suriyeli öğrencilere ellerinden geldiğince iyi davranmalarını sağlıyorum.

K24- Yardımsever bir toplumuz 5. Sınıfta bununla ilgili çok konu var ancak bunların dışında model oluyorum öncelikle kendim yardım yapıyorum ayrıca yardıma ihtiyaç duyanlara empati kurmalarını sağlıyorum.

Katılımcıların vatanseverlik değeri kazanımı sağlanırken örtük programın kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri Şekil 6' da belirtilmiştir.

Şekil 6. Vatanseverlik Değeri Kazanımı Sağlanırken Örtük Programın Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Şekil 6 incelendiğinde etkinlik yapma düzeyi duyuşsal davranış düzeyleriyle ilişki olma durumlarına göre düşük, orta, yüksek olmak üzere üç aşamalı olarak kategorize edilmiştir. Vatanseverlik değerinin kazandırılması için resmi program dışında kalan uygulamalarınız nelerdir? Açık uçlu sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde 30 katılımcıdan %36,67(11)'sının drama, gezi gibi öğrenme yaşantıları sağlayan etkinler kullandığı ve yüksek düzeyde performans gösterdikleri kanısına varabiliriz. Katılımcıların %10(3) yanıtsız kalmayı tercih etmiştir. Katılımcıların %20(6)'si ise telkin ve film gibi sadece görsel materyaller kullanmakla yetindiklerinden orta düzeyde yer almışlardır. Katılımcıların %33,33(10) ise genellikle herhangi bir etkinliğe yer vermediğini

ifade ettiğinden düşük düzeyde yer almışlardır. K5 ve K6 belirli gün ve haftalarda etkinlik yaptıklarını anlatmışlardır resmi Sosyal Bilgiler programında belirli gün ve haftalara zaten yer veriliyor bu yüzden örtük program kapsamında yapılan etkinlik olarak nitelendirilemez. Katılımcıların bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir:

K5-Belirli gün ve haftalarda tarihi önem taşıyan günlerde görev almaya özen gösteriyorum. O günün haftasında her sınıfta farkındalık oluşturmaya yönelik etkinlikler yapıyorum. Ayrıca ülke gündeminde şehitlerimiz ve terör eylemleri oldukça fazla yer alırken vatanseverlik değerini her fırsatta vurguluyorum.

K23- Köy okulundayız. Köyümüzde bir şehit mezarı var oraya tüm okul ziyarete gitmiştik ve mezar başında Vatanseverlik konusunda konuşup dualar edip kuran okuyup bir de ağaç dikerek gelmiştik.

K26- Resmi program dışına çıkmaya vaktim olmuyor.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Alman şair ve oyun yazarı William Ralph Inge eğitimin geçeklerin değil değerlerin bilgisi olduğunu söylemiştir. Değerleri temel alan bir eğitim anlayışı, öğrencilere okulda ve hayatlarının geri kalanı boyunca kullanabilecekleri bir pusula sunmaktadır. Bu pusulayla öğrenciler hayatın olumsuz yanlarına karşı dirençlerini güçlendirme ve daha iyi bir yaşam sürme olanağına sahip olmaktadır. İyi karakter geliştirme, daha ayrıntılı düşünebilme, başkalarının hakkını da düşünerek davranma gibi olumlu kişilik özelliklerine söz konusu pusulayla daha güçlü bir şekilde sahip olunabilir. Bireylerin ve kurumların olumlu yönde dönüşümünü mümkün kılan değer temelli eğitim anlayışı tam da günümüz dünyasının ihtiyaç duyduğu niteliklere sahiptir.

Araştırmanın belirli bir kavramsal çerçevede yürütülebilmesi için 5 alt amaç belirlenmiştir. Amaçlarla paralel olarak oluşturulan açık uçlu sorularda özellikle 5 değere yer verilmiştir. Bu değerler: yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı, farklılıklara saygı, dürüstlük ve vatanseverliktir. Programdaki değerlerin bir örnek olaydan ya da öyküden hareketle değerleri açıklamak, ahlaki muhakeme ve değer analizi şeklinde verilmesine (Birbiçer, 2015) dikkat edilmiştir.

Veriler öğretmenlerin %60'ının örtük programı kullanmadığını göstermektedir ki bu durum eğitim sistemi açısından büyük bir boşluktur. Ayrıca olumlu yanıt veren öğretmenlerin de %10'u ne tür etkinlikler yaptığını dile getirmemiştir. Katılımcılar hak ve özgürlüklere saygı değerinin sınıfta gerçek hayatta yer bulup bulmadığını ve bireylerin haksızlık karşısında haklarını koruduğunu/korumadığını birbirine yakın oranlarda dile getirmiştir.

Öğretmenler öğrencilerin sorumluluk bilinciyle hareket edip etmediğine büyük oranda (%43) olumsuz yanıt vermiştir. Benzer bir sonuç başka bir araştırmada da karşımıza çıkmaktadır. Çengelci, Hancı ve Karaduman'ın (2013) yaptığı araştırmada çarpıcı bir sonuç elde etmiştir. Okul ortamında değerler eğitimi konusundaki ankette öğretmenlerimiz bizi dürüst olmaya yönlendirir ifadesine

öğrencilerin %95,1 i katılıyor cevabı vermiştir, buna karşın yine aynı çalışmada öğretmenler dürüstlük değerine değinmemiştir. Öğretmenlerin yalnızca %26'sının öğrencilerin dürüst davrandığını düşünmesi iki çalışmanın da aynı doğrultuda bulgularla sonuçlandığını göstermektedir.

Öğretmenlerin %60'ı sınıfta farklılıklara saygı gösterilmediğini gözlemlediğini belirtmiştir. Bu bulgu sonucunda da bu değer okulda gerçek yaşantıda yeterince yer almadığı örtük programın bu konuda da yeterli kullanılmadığı sonucuna ulaşabiliriz. İnsanı insan yapan değerlerle uyuşmayan bu sonucu

Doğanay ve Sarı (2004) da derslerde insan onuruna yakışmayan davranışların sık sergilendiğini ifade ederek desteklemiştir.

Öğretmenlerin %83'ü Sosyal Bilgiler dersinde yardımseverlik konusunda faaliyetler düzenlediğini ifade etmiştir. Türk toplumuna sosyolojik açıdan baktığımızda yardımseverlik değerinin önemsendiğini görürüz bu değer okulda da yer bulmuş durumdadır. Olumlu yanıt veren katılımcıların birçoğu yardım ve bağış kampanyalarından söz etmekte bu konu 5. Sınıfta *Gruplar Kurumlar ve Sosyal Örgütler* öğrenme alanında genişçe yer bulmakta. Birçok Eğitim fakültesinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ders programında *Sosyal Proje Geliştirme* dersinin yer alması da bu durum üstünde etkilidir. Öğretmenlerin bir konuda iyi eğitim aldıklarında bu eğitimin gerçek sınıftaki öğrenme durumlarında da yer bulabildiğini ifade etmek mümkündür. Vatanseverlik değerinin kazandırılması için öğretmenler drama, gezi ve filmlerden yararlandıklarını ifade etmiştir.

Yeşilyurt ve Kurt (2012) örtük programın önemini belirtmiştir: "*Değerlerin öğrencilere kazandırılmasında resmi programların etkililik düzeyinin artırılması için özellikle öğretim programlarında değerlere ve bununla ilgili olan duyuşsal boyuta daha fazla ağırlık verilebilir*"

Değerler eğitimde örtük programın etkileri bu araştırmanın ötesinde çok daha kapsamlı ve karmaşık bir konudur. Değerler eğitiminde okulun da ötesinde bölgelere göre değişen kültürler, aileler, medya ve iletişim araçları gibi birçok faktör etkilidir.

"*Değerlerin eğitimi konusunda oluşan literatür, ahlaki düşünme ve ahlaki davranışın birçok boyutunun gözlem ve modellerden etkilenecek oluştuğunu göstermektedir.*" (Ormrod, 1990; akt. Doğanay ve Sarı, 2004). En önemlisi okul değerlerin yaşandığı bir kurum olmalıdır. Okulda bulunan bütün öğretmenler ve yöneticiler değerlerin yaşatılmasında öncülük etmeli ve rol model olabilmelidir. Okulların kültürü geliştirmedeki etkisi de göz önünde bulundurularak değerlerinde ötesine geçmeyi planlamalıdır. Ayrıca normal program ile gizli program bir bütün oluşturabilmeli, Program geliştirme uzmanları, gizli müfredatı, normal eğitim programının bir parçası durumuna getirebilmelidir (Tezcan, 2003). Bu sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Bu çalışmada küçük bir çalışma grubu seçilerek öğretmenlerin örtük programa yönelik görüşleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın aksine daha büyük bir çalışma evreni seçilerek daha geniş bir çalışma

yapılabilir. Bu şekilde daha fazla öğretmenin örtük programa ilişkin görüşleri alınarak daha fazla ve yol gösterici verilere ulaşılabilir.

- Örtük program öğretmen görüşleriyle sınırlı olmadığı düşünüldüğünde yapılacak yeni çalışmalarda okulun fiziksel dizaynı, teneffüslerdeki öğrenci ve öğretmen davranışları, akran ilişkileri, eğitimciler arasındaki okul yaşamı, koridor ve bahçe yaşamı ile kantinde geçirilen zamanların bütünü incelendiğinde okulun örtük programı ile ilgili kapsamlı bir çalışmanın yapılması bu alana ilişkin önemli katkılar sağlayabilir.
- Öğretmenlere değerler eğitiminde örtük programı etkili kullanabilmeleri için eğitim verilmelidir. Bu kapsamda okullar değerlerin yaşandığı kurumlar haline dönüştürülmelidir. Okullarda ulusal değerlerimizi anlatan etkinlikler düzenlemelidir.
- Örtük programın değerlerin kazanımında etkilerini incelemek için, çok boyutlu ve özellikle de nitel yönü ağır olan araştırma desenlerine gereksinim vardır (Doğanay ve Sarı, 2004).

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Başar, M., Akan, D. ve Çankaya, İ. H. (2014). Örtük Program Çerçevesinde Okul Yöneticilerinin Yönetsel Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 239-263.
- Birbiçer, B. (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık.
- Bolat, Y. (2014). Öğrenci Gözüyle Sınıfın Örtük Programı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(18), 501-530, DOI Numarası: <http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.763>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çengelci, T., Hancı, B. ve Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Çepni, S. (2014). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*, Trabzon.
- Demirel, Ö. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). Değerlerin kazandırılmasında açık-örtük program. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 39, 356-383.
- Ehman, L. H. (1977). Research on social studies curriculum and instruction: values. In F. P. Hunkins (Ed.). *Review of research in social studies Education, 1970-1975* (Bulletin 49, p. 55-95). Washington, DC: National Council for the Social Studies.
- Garcia, J., & Michaelis, J. U. (2000). *Social Studies for Children: A Guide to Basic Instruction (12th Edition)*. Allyn & Bacon.
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and Teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-203.
- Kanad, H. F. (1951). *Deneysel pedagoji II*. Ankara: Örnek Matbaası.
- Lickona, T. (1992). *Educating for character (How our schools can teach respect and responsibility)*. New York: Bantam Books.

- Miller, G. ve Dingwall, R. (1997). *Context and Method in Qualitative Research*. London: Sage.
- Raths, L. E., Harmin, M., & Simon, S. B. (1978). *Values and teaching: Working with values in the classroom*. CE Merrill Publishing Company.
- Sarı, M. (2007). Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek ‘Okul Yaşam Kalitesi’ne Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Tekten, Z. (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. İstanbul: Uygun Basın, s.18
- Tezcan, M. (2003). Gizli Müfredat Eğitim Sosyolojisi Açısından Bir Kavram Çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1).
- Tillman, D., & Colomina, P. Q. (2000). *Living values activities for children ages 8-14*. Health Communications.
- Tuncel, İ. (2007). Etkileşimden Kaynaklanan Örtük Programın Duyuşsal Özelliklerin Gelişimi Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(1), 41-63.
- Turner, T., Russell, W., & Waters, S. (2012). *Essentials of elementary social studies*. Routledge.
- Varış, F. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Welton, D. A. (2004). *Children and their world: Strategies for teaching social studies*. Houghton Mifflin College Division.
- Yangın, S. ve Dindar, H. (2010). İlköğretim Okullarında Örtük Programın Varlığına İlişkin Bir Araştırma Türkiye: Siirt İli Örneği. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 1017-1038.
- Yeşilyurt, E. ve Kurt, İ. (2012). Değerleri kazandırmasındaki etkililik açısından resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 7(4-II), 3253-3272. DOI: 10.7827/TurkishStudies.3844.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, S. (2002). Örtük program. *Eğitim ve Bilim*, 27(126), 31-37.
- Yüksel, S. (2005). Kohlberg ve ahlak eğitiminde örtük program: Yeni ilköğretim programlarında yer alan ahlaki değerleri kazandırma için bir açılım. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 329-338.

SUMMARY

The purpose of this study is determining social studies teachers' views toward the hidden curriculum, which has an important place in making students acquire values.

The design of the study has been realized with the Semi-Structured Interview Technique, which is one of the Qualitative Research Techniques. A semi-structured interview form consisting of 6 open-ended questions was prepared and applied to the participants in order to determine views of teachers about hidden curriculum in *values education* of the Social Studies Teachers. The data of the study were collected with "Google Form" via the Distance Internet in the Fall Semester of 2015-2016 Academic year. The Content Analysis Method was made use of in analyzing the data. The Content Analysis Method is defined as a systematic and iterable technique in which some of the words of a text are summarized with smaller content categories with certain codes based on certain rules. The raw data obtained from the interviews were encoded and the categories were determined. The data were classified under these categories, and made meaningful for the reader.

Views of Social Studies Teachers toward the hidden curriculum have generally been the subject matter of the study. In this context, 5 sub-purposes have been defined. Especially 5 values have been included in open-ended questions formed parallel to the purposes. These values are: *Helpfulness, respect to rights and freedoms, respect to differences, honesty, and patriotism*. The findings and discussions have been included in this section. The values in the program must be given as the *value analysis* and *moral reasoning* based on a sample event or story.

60% of the teachers gave negative answers to the open-ended question "*Do you ever apply activities other than official curriculum in values education?*". By doing so, the usage level of the hidden curriculum in values education was determined. The fact that 60% of the teachers do not use the hidden curriculum is a major gap for the educational system. In addition, 10% of the teachers who gave positive answers did not explain what type of activities they did in classes.

46, 67% of the 30 participants gave positive answers to the question "*Do the value of respect to rights and freedoms have its place in real life? Can individuals express their rights when they experience unjust behaviors?*", while 40 gave negative answers; and 13, 33% stayed indecisive. 60% of the teachers stated in *respect to differences* item that they observed that there was no respect for differences in classrooms. As a result of this finding, it can be concluded that this value is not included in the real life and at school at an adequate level.

83, 33% of the teachers gave positive answers to the question "*What are the applications in helpfulness item in social sciences classes?*" When we look at the Turkish Society in sociological terms, we see that the concept of *helpfulness* is cared for much, and this value has its place at schools as well. The majority of

the participants, who gave positive answers, have mentioned the *help and donation campaigns*. This topic is widely included in *Groups, Institutions, and Social Organizations* learning field at 5th Grades. In many educational faculties, the Social Project Development classes are being included in the curricula of Social Studies Education Departments is influential on this situation. We can conclude that when teachers receive a good education on this issue, this education finds place in future learning situations in classes.

When the answers given to the open-ended question “*What are your activities other than official curriculum in order to make students acquire the patriotism value?*” are examined, it is observed that 36, 67% of the teachers stated that they used activities such as drama and trips, which ensured learning outcomes, and showed a high-level performance. 10% of the teachers preferred not to answer. The issue of the teachers who preferred not to answer is another important subject in this context. Not needing to say even one word on such an important value shows how much 10% of the teachers have adopted this value, and how much they can make students acquire it. 20% of the participants were included in the medium level since they used only visual materials such as *suggestions* and *films*. 33,33% of the participants stated that they generally did not include any activities, and were included in the low level.

The influences of hidden curriculum are a comprehensive and complex topic in *values education* beyond the scope of this study. Many factors such as *cultures changing according to regions, families, the media* and *the means of communication* are influential in values education beyond the school.

The literature on *values education* shows that many dimensions of moral thinking and moral behaviors are formed by being influenced by observations and models. The most important of all is the fact that the school must be an institution where values are experienced as in the real life. All teachers and managers in school must pioneer in making students experience values and must be role models. Schools must plan to go beyond the values by considering the influence of schools in developing cultures. In addition, the normal curriculum and hidden curriculum must be integrated, and program development specialists must make hidden curriculum become a part of the normal curriculum.